

nek szervezett irodalmi foglalkozások, a rendhagyó irodalomórák stb. Az utóbbiakra, vagyis a könyvtárak és az iskolás korú gyerekek kapcsolatára újabban a Nemzeti alaptanterv irányítja rá a figyelmünket. A NAT a műveltségi területek közös, általános követelményei között első helyen említi a *Hon- és népismeret* információanyagát mint a nemzeti önismeret, öntudat, a hazaszeretet elmélyítésének, a lokálpatrióta érzés és szemlélet fejlesztésének nélkülözhetetlen eszközt. Az *Anyanyelv és irodalom* című műveltségi területen a 6. és 8. évfolyam végére is szükségesnek tartja a lakóhely és a régió irodalmi vonatkozásainak, irodalmi emlékhelyeinek ismeretét. Sokat tehetnek ezen elvárások sikeres teljesítéséért a könyvtárak, messzemenően segíthetik a tanulókat és pedagógusokat a lokális információk elsajátításában, elsajátíttatásában.

\*

Bármely ágát, részét nézzük is helyi irodalmi értékek kezelésével összefüggő könyvtári feladatoknak, mindig igazolódik a számunkra magától értetődő, de a kívülállók, a használók előtt is egyre nyilvánvalóbb felismerés: a helyismereti, jelesen a szépirodalmi és irodalomtörténeti dokumentumok, információk összegyűjtése, rendszerezése, feltárása, a használók rendelkezésére bocsátása, né tán publikálása nem provinciális befelé fordulás, hanem az adott hely, tágabban a nemzet irodalmának, irodalmi múltjának pontosabb megismerését segítő szolgáltatás, *szolgálat*. Ennek tudata felemelő érzés lehet számunkra, önbecsülést adhat valamennyi, a helyismereti tevékenységgel lelkiismeretesen, odaadóan foglalkozó könyvtárosnak.

Bényei Miklós

## Egy megyei könyvtár tudományos tevékenysége a szegedi Somogyi-könyvtár példája alapján

A Szegedet 1879. március 12-én rombadöntő tiszai árvíz adta a gondolatot Somogyi Károly esztergomi prépostnak és apátkanonoknak, hogy az élete folyamán gyűjtött könyvtárát felajánlja Szeged városának. Fölajánló levelét 1880. április 26-án keltezte, ezt követően Szeged városa a könyvtárról szakvéleményt kért. Ezt épp egy hónappal később, május 26-án Fraknói Vilmos történész, a Magyar Tudományos Akadémia főtitkára, valamint Hunfalvy Pál nyelvudós, az akadémia főkönyvtárosa és Szilágyi Sándor történétíró, a pesti egyetemi könyvtár igazgatója láttamozta. Érdemes az akadémiai szakértők jelentéséből idézni néhány gondolatot. Azt írják: „konstatáljuk, hogy a könyvtár nemcsak a kötetek számát, hanem főleg összeállításának természetét tekintve, oly nagy értékkel bír, amellyel magányosok által gyűjtött könyvtárak csak a legritkább esetekben bírnak. Míg ugyanis a magángyűjtők rendszerint egy bizonyos szakra szokták figyelmüket irányozni: Somogyi prépost úr ritka sokoldalúságot tüntet föl. Az általá-

nos műveltség és az egyetemes tudományosság nagy forráskészletei és segéd munkái mellett minden tudomány szak, alig egy-kettő kivételével, oly gazdagon van képviselve, hogy a szakférfiú tanulmányaihoz és irodalmi munkásságához minden fontos segédeszközt föltalál benne. Mert a könyvtár azzal az előnnyel is dicsekszik, hogy egyaránt bírja a régi és legújabb irodalmak nevezetes publikációit”. (5:27)\* Nos, ennek a szakvéleménynek az alapján a város elfogadta a följánlást, és végül 1881. február 15-én aláírták az alapítványi oklevelet, amelyben pontosan rögzítették, hogy mit vár el Somogyi Károly a várostól, és mindezért ő mit ad a városnak. Ezt követően Reizner Jánost, aki annak idején a város főjegyzője volt, nevezték ki a könyvtár igazgatójává, és ő elkezdte a könyvek átvételét, katalogizálását, és – épp 115 évvel ezelőtt – a könyvtár 1883. október 16-án Ferenc József császár jelenlétében megnyílt, 34 701 kötettel.

A könyvtár tudományos értékéhez éppen az előbbi szakvélemény alapján kétség nem férhetett, és ezt húzza alá az is, hogy Somogyi Károly olyan céllal adta ezt a városnak, hogy majd a leendő szegedi egyetem könyvtára legyen. Ez végül nem következett be, de ez az adomány tudományos igényű összeválogatásán mit sem változtatott. Ám a könyvtár igazgatói: Reizner János, Tömörkény István, Móra Ferenc, később Csallány Dezső mind-mind a múzeumban is érdekeltek voltak, hiszen Reizner János tevékenysége nyomán a könyvtár mellett azonnal kialakult a régiségtár és az éremtár is, sőt bizonyos festészeti gyűjtemény, képtár anyaga is összegyűlt. Ezt az is magával hozta, hogy az említett igazgatók elsősorban archeológiai érdeklődésűek voltak; Tömörkény is ásátott, Móra Ferenc ásátásai közismertek irodalmi munkásságából is, de Csallány Dezső is régész volt. Természetesen emellett más típusú tudományos munkásságukat is idézhetném, hiszen pl. Tömörkénynek a Néprajzi Értesítőben is vannak közleményei. Azonban az ekkori tudományos munka nem elsősorban a könyvtárban, hanem inkább a múzeum keretei között folyt, bár nyilvánvaló, hogy a könyvtár állománya is hozzásegítette az itt dolgozókat az említett tudományos munka végzéséhez. Nem kis gondot jelentett és jelent ma is a könyvtár és múzeum szétválásakor a könyv- és folyóirat-állomány megosztása.

A történetet kicsit siettetve térjünk át az 1950-es évekre, amikor megalakulnak a megyei könyvtárak. Szeged ekkor éppen Rákosi ellenszenve miatt – itt volt a Csillag börtönben – fejlődésében rendkívüli mértékben visszaszorított város volt, így szóba sem jöhetett mint Csongrád megye székhelye, hanem székhelyként Hódmezővásárhelyet jelölték ki, és így a vásárhelyi városi könyvtár kapta meg 1952-ben a megyei könyvtár címét és funkcióit.

A szegedi Somogyi-könyvtár tehát, mint azt Somogyi Károly prépost és kanonok leszögezte, a város könyvtára maradt, és városi könyvtárként szolgált. Ismerjük ezeket a népkönyvtári időket: ekkor az addig szigorúan prézensz állományú könyvtárakból gyakorlatilag kölcsönkönyvtárakat kellett csinálni. Ez azzal a szörnyűséges eredménnyel járt, hogy jelentős első kiadású művek estek áldozatul a kölcsönzésnek, hiszen a Somogyi-könyvtárnak nem volt olyan állománya, amelyik kölcsönözhető lett volna. Minden könyvből 1-1 példányt ör-

---

\* A hivatkozás első számjegye a fölhasznált irodalom felsorolásának tételszáma, a második pedig a hivatkozott mű lapszáma.

zött csak meg, a duplumokat elcserélte. Természetesen az 50-es években elkezdődött a fiókhálózat kiépítése, ill. elkezdődött a kölcsönözhető állomány kiépítése is, hát erre bőségesen kaptunk különböző ajándékokat a Népkönyvtári Központtól, a Magyar–Szovjet Baráti Társaságtól, és így tovább... Így 1955-re nagyjából kezdtek kialakulni azok a közművelődési funkciók, amelyeket elvártak ekkor egy városi könyvtártól. Azután 1956-tól Bezerédy István igazgató vezetése egyre inkább a korszerűbb könyvtári szolgálat felé terelte a könyvtár munkatársainak tevékenységét. Egyre több és több olvasó iratkozott be a könyvtárba, hiszen válogathattak már a viszonylag nagyszámú kölcsönözhető könyvek között, sőt akár nyugati szerzők műveit is olvashatták. Ugyanakkor azonban ez időre gyakorlatilag teljesen elsorvadt az a fajta szelleme a könyvtárnak, amelyik a tudományosságot biztosította a század első felében. Ezek az évek nem kedveztek az ilyenfajta tudományos tevékenységnek, sőt tudott, hogy az 50-es évek első felében igazában csak a mennyiségi mutatókat figyelték, az volt a lényeg, hogy a megjelenő szovjet és népi demokratikus könyvekből minél többet és többet olvassunk. Nem hallgathatom el, hogy ezek voltak azok az évek, amikor az oktatásból – a közép- és felsőoktatásból egyaránt – sok 1956-ban „bűnbe esett” igazi értelmiségi került a „parkoló pályának” minősített könyvtárakba. Így volt ez a Somogyi-könyvtárban is.

1958-ban Sötér István, az MTA Nyelv- és Irodalomtudományi Osztályának titkára – talán épp az előbbieket tudatában – leírja egy jelentésében: „könyvtáraink, hírlaptáraink, kéziratáraink és levéltáraink tartalmazzák a számunkra legértékesebb tudományos nyersanyagot, ugyanakkor azonban éppen ezek a helyek válhattak legkevésbé az alkotó tudományos munka vagy éppen a kutatás műhelyeivé. A szorosán vett könyvtári munkán kívül az ilyenfajta tudományos munka nagyban emelné nagy közkönyvtáraink tudományos rangját, és szűkebb prakticista állapoton segítené túl őket”. (1:28) Nyilván nem arról van itt szó, hogy a könyvtáros a könyvtárosi tevékenység helyett tudományos kutatással foglalkozzék, és emiatt elhanyagolja munkáját, hanem arról – és ezt nagyon nehezen lehetett a magyar könyvtári közgondolkodásba is belevinni – hogy még a közművelődési könyvtári munka sem nélkülözheti a tudományos alapokat. Nevezetesen azt, hogy a könyvtáros alaposan, mindenre kiterjedően nézzen körül az állományában, és olyan adatokat adjon az olvasó kezébe, amelyek hitelesek, teljes körűek, és az olvasó igényeit valóban kielégítik. Nos, erre az ekkori könyvtári tevékenység csak bizonyos mértékig volt megfelelő.

1956 után azonban egyre nagyobb lendületet vett a könyvtárakban a publikációs tevékenység. Ez azt jelentette, hogy a könyvtárak egyre alaposabban kívánták föltárni állományukat, egyre inkább közkinccsé kívánták tenni azt a sok-sok adatot, azt a sok-sok dokumentumot, amelyet egyszeri kereséssel – egy sima kereséssel – nem lehet földeríteni. Természetesen ezek a kiadványok elsősorban a politikai évfordulókhöz kapcsolódtak. Így jelent meg pl. 1959-ben könyvtárunk, ill. a szegedi egyetemi könyvtár kiadásában, Lisztes László szerkesztésében *A Magyar Tanácsköztársaság dokumentumai Szegeden* címmel bibliográfia vagy jelent meg Szabó Imre összeállításában 1964-ben *Szeged fölszabadulásának bibliográfiája*, szintén a Somogyi-könyvtár kiadásában. Mind a két munka alapos kutatás eredménye volt, olyan alapvető dokumentumokat tárt föl, amelyek addig kisnyomtatványtárak mélyén lappangtak vagy valahol a hírlapok hasábjain, a hír-

lapok betűtengerében bújtak meg. Ugyanakkor azonban föl kell hívnom a figyelmet arra is, hogy az 50-es, 60-as évek fordulóján a könyvtárosi munka is egyre igényesebbé vált. Ezt az is mutatta, hogy sorra jelentek meg a könyvtárakban a különböző híradók s egyéb olyan kiadványok, amelyek újabb könyvtári munkamódszereket próbáltak meg közreadni. Így jelent meg pl. a Somogyi-könyvtár kiadásában 1962-ben a *Hálózati Híradó*, amelyik 1963-ban *Somogyi-könyvtári Híradóra* változtatta a nevét. E folyóirat az első időszakban azzal foglalkozott, hogyan lehet a könyvtárosi munkát még alaposabban, még jobban végezni. Nyilván ez nem igazi könyvtári kutatás, de mindenképpen ebbe az irányba, mindenképpen az igényesség felé mutat, és ez rendkívül lényeges a könyvtárak tudományos munkájának a megítélésében.

1961-ben került a Somogyi-könyvtárhoz Péter László, aki 1956-os tevékenysége miatt évekre mellőzésben részesült, ekkor is lényegében eldugták őt a Somogyi-könyvtárba. Egyénisége azonban olyan volt, hogy nemigen tűrte ezt az elrejtőztetést, és megpróbált a könyvtáron belül olyan lehetőségeket kiharcolni, amelyek addig nem voltak. Már 1963-ban *A tudományos munka lehetőségei könyvtárunkban* címmel cikket írt, amelyben fölhívta a figyelmet arra, hogy a Somogyi-könyvtárnak a helyi művelődéstörténet, a várostörténet, az irodalomtörténet, a munkásmozgalom története stb. kutatásában jelentős föladatai vannak. A hagyományon kívül erre kötelezi gyűjteményének sajátos jellege is, hiszen már korábbi könyvtárosai – akár Tömörkény, akár Móra, akár a többiek – gyűjtötték mindazokat a dokumentumokat, melyek a szegediséggel foglalkoztak. Péter László ezt írja: „A helyi kiadású műveket gazdagon tartalmazó raktára, a szegedi lapokat, időszaki kiadványokat őrző hírlaptára, helytörténeti gyűjteménye predestinálja dolgozóit, hogy aknázzák ki őket a tudományos kutatás és a közművelődés céljaira egyaránt.” (1:29)

A tudományos kutatás és a közművelődés itt nem egymással szemben álló, hanem egymás mellett álló fogalmak, hiszen a közművelődést is csak tudományos igényességgel lehet végezni, tehát a kettőt semmilyen körülmények között nem lehet szembeállítani, mint ahogy arra majd a későbbiek folyamán példákat látunk. Ugyanakkor felhívja Péter László a figyelmet ebben a cikkében arra is, hogy a Somogyi-könyvtár a könyvtártudományi munka műhelye is lehetne, a könyvtár közművelődési funkciói is tudományos vizsgálódást kívánnak ma már, ami az igényeket, az olvasói lélektant, a könyvtárfejlesztés kérdéseit illeti, ezeket szintén tudományos szinten kellene fölmérni. Tehát már két szempont megjelenik. Az egyik: próbáljuk meg tudományos szinten végezni könyvtári munkánkat, tudományos módszerekkel értékelni az elért eredményeket, tudományos igényvel interpolálni a várható eredményeket; a másik pedig, hogy a könyvtár állományát hozzáférhetőbbé tegyük elsősorban természetesen az olvasóközönség számára. De, mint ahogy mondani szokták, nyomtató lónak nem lehet bekötni a száját, tehát ha valaki olyan anyagot, adatot talál, amelynek a megírására szívesen vállalkozik, ezt természetesen magánszorgalmából minden további nélkül megteheti. Nyilván nem a könyvtári munka rovására, de az állomány föltárása messze nem a könyvtári munka ellenében végzett tevékenység, hanem igenis a könyvtár legfontosabb tevékenysége, hiszen hiába van bármiféle gyűjtemény, ha ahhoz nincs megfelelő hozzáférési lehetőség, nincsenek megfelelő műszerek, katalógusok, bibliográfiák. Ezt követően a 60-as évek második felében már egyre

több igényesebb bibliográfia készült el, többek között a *Századunk irodalma* vagy az *Élő világirodalom* c. előadássorozathoz olyan olvasói kalauzok is, mint Jean-Paul Sartre-ról, Illyés Gyuláról, Ilja Ehrenburgról, Federico García Lorcáról, Tamási Áronról vagy Ernest Hemingway-ról szóló bibliográfiák, amelyek a hozzáférhető anyagot szinte teljességgel tárták föl az olvasóknak. Ugyanakkor 1967-ben pl. megjelent Bálint István és Péter László szerkesztésében egy jelentős bibliográfiai összeállítás *Odesszáról – szegedieknek* címmel. Tudni kell ehhez azt is, hogy Odessza Szeged testvérvárosa, melyről egész városrészt neveztek el Szegeden. Még 1966-ban, nem a könyvtár kiadásában, de végeredményben a könyvtárban készült el az *Emlékkönyv Tömörkény István születésének centenáriumára* címmel egy nagyon jelentős kötet, amelynek szerkesztője Kovács Sándor Iván és Péter László volt. 1967-ben pedig megindult *A Somogyi-könyvtár kiadványai* című sorozat, melynek első kötete Hevesi József: *Könyvtáros alapismeretek*, második kötete Péter László: *Szeged irodalmi emlékhelyei*, harmadik kötete pedig a Somogyi-könyvtárban lévő eszperantó gyűjtemény katalógusa volt. Látszik ebből a három kötetből is, hogy témái arra rímelnek, amit eddig elmondtam: az egyik megpróbálja összefoglalni a könyvtártudomány legalapvetőbb axiómáit, a másik helyörtörténeti jellegű adatokat szolgáltat az olvasók számára, a harmadik pedig széles körben hozzáférhetővé teszi a könyvtár állományát.

A dolog azonban nem ment ilyen egyszerűen. 1967-ben ugyanis egy elsősorban személyi intrikák miatt indult vizsgálat folyt a Somogyi-könyvtárban, melynek során a minisztérium által kiküldött vizsgálóbizottság részben a könyvtár dokumentumai, munkatervei, éves jelentései és hasonló hivatalos iratai alapján, részben pedig a helyszínen történt elbeszélgetések alapján megpróbálta tisztázni a könyvtár helyzetét, fejlődésének akadályait és a követendő stratégiát. Nos, ennek a vizsgálatnak a jegyzőkönyve meglehetősen élesen elítélte a Somogyi-könyvtár ún. „tudományos aspirációit”. Szó szerint a bizottság így fogalmazta meg: „néhány munkatárs elképzelésében ma is kísértének a tudományos könyvtári aspirációk”, melyeket a bizottság a közművelődési funkcióval ellentétesnek állított be.

Péter László nem tudta szó nélkül hagyni ennek a jegyzőkönyvnek az effajta kitételét, és *Főveszély a tudomány?* címmel megjelentetett egy glosszát a Tiszatáj 1967. októberi számában. Ebben leszögezi: „nem vált a Somogyi-könyvtár dicséretére, hogy míg Debrecenben, Miskolcon, Pécsen, Szombathelyen – Budapestet nem is említve – kiadványok, bibliográfiák sora jelent meg, köztük legfőképpen helyismereti bibliográfiák, melyek a legközvetlenebbül szolgálják a könyvtárat fenntartó város, megye érdekeit, addig Szegeden minden eddigi kezdeményezés megfeneklett valami érthetetlen közömbösségen.” (2:983)

Ugyanakkor megállapítja, hogy a bizottság „érvelésében még mindig »kísért« a könyvtárak merev elkülönítése »tudományos« és »közművelődési« könyvtárakra. Holott – mondja Péter László – a tudományosnak nem a »közművelődési« az ellentéte, hanem a tudománytalan! Ma már a közművelődést, közkeletűbb szóval a népművelést sem lehet tudományos alap nélkül végezni. A városi könyvtár munkájában kiváltképpen kártékony szembeállítani e kettőt, ahelyett, hogy megfelelő harmóniájukról, egymást kölcsönösen erősítő összhangjukról beszélnénk. A Somogyi-könyvtár akkor szolgál helyesen és igazán *A közművelődésnek*, ahogy a kincsesház homlokzatán olvasható, ha egyszerre törekszik népművelő és tudományos szerepkörének csorbítatlan ellátására.” (uo).

Nos, ez a glossza hallatlan visszhangot váltott ki, melyre a Könyvtáros decemberi számában Páldy Róbert válaszolt, majd pedig a Tiszatáj februári számában Sallai István. Mindketten kitarítottak amellett a vélemény mellett, hogy a tudományos törekvések negatív tendenciát takarnak. A vita mégis pozitív eredménnyel zárult: Bezerédy István olyan munkatervet fogalmazott meg – ezt a városi művelődési osztály is elfogadta –, amelyik megfelelő lehetőséget biztosított a könyvtárban a tudományos munkára.

De mit is ért végeredményben Péter László ezen a fogalmon? A Somogyi-könyvtári Híradó 1978. júliusi számában *Könyvtári kutatási témák* címmel írt cikkében rámutat arra, hogy nagyon sok, állandóan használt helyismereti műnek hiányzik a névmutatója, s ennek következtében használatuk rendkívül nehézkes. Itt mindjárt felsorol több ilyen könyvet. Ezeknek a névmutatóknak az elkészítése igazi könyvtárosi feladat. Más, kevésbé mechanikus munkát kíván a szegedi napilapok impresszum adatainak összeállítása. Elkészült az 50 éves Délmagyarország története és impresszum adatainak összeállítása, de ugyanígy el kellene készíteni a nagymúltú Szegedi Híradó, a Szegedi Napló, a Szegedi Friss Újság stb. történetét is. Az impresszum változásának időrendje nélkül a szegedi sajtótörténetet nem lehetne megírni.

A másik, ehhez hasonló téma a nyomdatörténet. Ennek előzménye, hogy Dinyés Józsefné, a könyvtár földolgozó csoportjának a vezetője az ELTÉ-n szakdolgozatként a Grün-n-nyomda tevékenységét dolgozta föl, összeállította kiadványainak bibliográfiáját. Ennek a 90-es években elkészült egy alaposabb változata, de kiadására mindeddig nem gondoltunk.

Péter László szerint nagyon hasznos feladat lenne szöveggyűjtemények összeállítása, hiszen a tájékoztatóknak évente meg-megújuló rohamot kell kiállniuk különböző évfordulók kapcsán, pl. a régi szegedi május elsejék történetével kapcsolatban. Mennyivel egyszerűbb volna, és kímélné is a könyvtár állományát, ha ezekből a cikkekből szöveggyűjteményt állítana össze valaki, és az megjelenne.

Ugyancsak ilyen, könyvtárosok számára végrehajtható feladat lenne a szegedi álnévlexikon vagy a szegedi életrajzi lexikon cikkeinek a gyűjtése, nem beszélve a szegedi évfordulónaptár adatainak az összegereblyezéséről. Végezetül a testvérváros, Odessza bibliográfiájának a mintájára javasolta a többi testvérváros, Brünn, Drezda, Szabadka, Lodz kisbibliográfiájának elkészítését. Cikkét azzal zárta: „tessék, itt a pálya, itt a tér”. (4:116)

A tér a Somogyi-könyvtári Híradó volt, 1973-tól Somogyi-könyvtári Műhely címmel. Ez helyismereti folyóiratként funkcionált, és ezekben az évfolyamokban tengernyi olyan adatgazdag közlésre találunk, amelyek nagy mértékben segítik a helyismereti, helytörténeti kutatók munkáját. Ugyanakkor – a Somogyi-könyvtár megyei könyvtárrá válva – 1973-tól átvette a Csongrád Megyei Könyvtáros c. folyóirat kiadását, mely a könyvtári kutatások eredményeinek közzétételére vállalkozott.

A tudományos eredmények közül a kisebb terjedelműek időszakos kiadványokban jelentek meg, a jelentősebbeket viszont önállóan volt célszerű megjelentetni. Erre, mint azt korábban már említettem, *A Somogyi-könyvtár kiadványai* c. sorozat jó lehetőséget biztosított. Ennek jelenleg a 36. köteténél tartunk. Ebben sok, elsősorban Szegeddel kapcsolatos összeállítás jelent meg, mint *Bartók Szegeden*, *Kodály Szegeden*, *Babits Szegeden*, de egyik jellegzetes műfaja ennek a sorozatnak



*A könyvtár főlépcsője*

a személyi bibliográfia. E típus Dugonics Andrástól kezdve Vajda László irodalomtörténészen, Oltvai Ferenc levéltárossal keresztül Móra Ferencig nyúlik, de folytathatnám a sort Balázs Bélával, Tóth Bélával, Beretzk Péter ornitológussal, Sík Sándorral. Emellett 1974-ben megindult a *Csongrád megyei könyvtári füzetek* c. kiadványsorozat is, ez jelenleg a 22. kötetnél tart. Ebben elsősorban külső munkatársaknak a dolgozatait, tanulmányait, ill. konferencia-kiadványokat jelentetünk meg. De ebben jelent meg pl. a Délvidéki Szemlének az 1942–44. között élt szegedi vagy a Puszták Népének, az 1946–48 között kiadott hódmezővásárhelyi folyóiratnak a repertórium. Emellett még két sorozatunkról kell megemlékezni. A *Szeged múltjából* c. sorozat 1978-ban indult, 5. köteténél tart. Ebben nagyobb lélegzetű monográfiákat közlünk. A *Szegedi arcélek* pedig 1993-ban, és szintén az 5. köteténél tart. Ebben egy-egy jeles szegedi személy köré csoportosuló írásokat: saját vagy róla szóló írásokat közlünk.

E sorozatokban tehát olyan bibliográfiák, repertóriumok jelentek meg, melyek függetlenek voltak – legalábbis bizonyos mértékig – a könyvtár állományától.

Emellett azonban propagáltuk saját gyűjteményünket is. Így jelent meg pl. 1984-ben az amerikai magyarsággal foglalkozó Vasváry-gyűjtemény mutatója, majd 1988-ban Vasváry Ödönnek, az amerikai magyarsággal foglalkozó gyűjtőnek cikkeiből készült válogatás *Magyar Amerika* címmel.

A helytörténeti, helyismereti irodalom művelése mellett a könyvtár története sem hanyagolódtott el. 1977-ben, mintegy megelőlegezve a könyvtár 100 éves évfordulóját, megjelent a *Csongrád megyei könyvtári füzetek* sorozatban egy füzetke *100 éves a Somogyi-könyvtár* címmel; ez a könyvtár alapító és egyéb jelentősebb dokumentumait, iratanyagát tette közzé. Ténylegesen a 100 éves évfordu-

lóra jelent meg 1984-ben (a 100 éves évforduló persze 1983-ban volt) *A Somogyi-könyvtár 100 éve* c. monográfia, amely több könyvtáros írásaiból állt össze.

A kiadványok megjelentetésében szerzett tapasztalatok bírták rá arra Szeged Város Tanácsát, hogy az 1980-as években a könyvtárra bízta Szeged monográfiájának megjelentetését. A *Szeged története* 1983-tól 1994-ig négy kötetben és egy kronológiában jelent meg könyvtárunk kiadásában. Jelentős könyvtárosi segítséggel, hiszen a könyvtár munkatársai maguk is írtak bele tanulmányokat, másrészt pedig nagyon-nagyon fontos előkutatásokat végeztek a történészek, a művelődéstörténészek számára. Ugyancsak ennek a munkának az eredménye volt az *Algyő és népe*, ill. a *Kiskundorozsma* c. tanulmánykötet, amelyek a két Szegedhez csatolt község történetét igyekeztek föltárni.

Nyilvánvaló, hogy ma már nem csupán a kiadványokban reprezentálódik egy-egy könyvtárnak a tudományos tevékenysége, hanem nagyon fontos számunkra az is, hogy a 90-es években elektronikus adatbázisokat építünk. Ennek egyik, jelentős szelete régi könyveinknek az Interneten való kiejánlása. Dehát ezeket bizony ahhoz föl kell dolgozni. Valódi tudományos munkát igényel az arra érdemes régi könyveknek nemcsak a bibliográfiai leírása, hanem ezen túlmenően korábbi tulajdonosainak, ill. azok bejegyzéseinek közlése, amelyeket szintén igyekszünk a bibliográfiai rekordban leírni.

Összegzésképpen azt mondhatom, hogy manapság teljesen problémamentes egy nagy könyvtár tudományos tevékenységéről beszélni. Hiszen egyetlen megyei könyvtár sem lehet meg e nélkül a tudományos tevékenység nélkül akkor, amikor akár a helyismereti irodalom eredményeinek rögzítéséről, a helyismereti gyűjtemény föltárásáról, kincseinek közzétételéről beszélünk. És akkor sem, amikor azokról az új munkamódszerekről van szó, amelyek közzétételéről részben Páldy Róbert, majd Bereczky László szerkesztése alatt vállalkozott nagyon nagy szeretettel a Könyvtáros c. folyóirat, s amelyet ma is csinál a Könyvtári levelező/lap amikor minden, másutt fölhasznált ötletéről tudósít, és ezáltal – ha pici gyűszűkben is – de összehordja, igenis összehordja a könyvtártudomány számára azokat az adatokat, amelyekből előbb-utóbb nagyobb összegzéseket lehet megadni.

Ma tehát azt mondhatjuk, hogy a megyei könyvtárakban mindenütt folyik tudományos tevékenység. A tudományos tevékenységnek három alapvető iránya van: az egyik általában a saját gyűjtemény minél hathatósabb föltárása, másrészt – általában a gyűjteményen túlmutató – a megyével, ill. a várossal foglalkozó ismeretek, dokumentumok közrebocsátása, és végezetül a könyvtárral, a könyvtári munkával kapcsolatos új elképzelések, tervek vagy munkamódszerek rögzítése.

Ehhez kívánok minden könyvtárosnak szenvedélyes gyűjtőmunkát és alapos elemzőkészséget.

**Gyuris György**

## FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Péter László: A tudományos munka lehetőségei könyvtárunkban - Somogyi-könyvtári Híradó – 2. évf. 3/4. sz. (1963. nov.), 28–29.p.
2. Péter László: Főveszély – a tudomány? - Tiszatáj. – 21. évf. 10. sz. (1967. okt.), 982–983.p.



3. Péter László: A Somogyi könyvtár mint tudományos műhely - Somogyi-könyvtári Híradó. – 7. évf. 1/2. sz. (1968. ápr.), 18–22. p.
4. Péter László: Könyvtári kutatási témák - Somogyi-könyvtári Híradó. – 7. évf. 3. sz. (1968. júl.), 115–116. p.
5. Százéves a Somogyi-könyvtár: dokumentumok / szerk. Péter László. – Szeged: Somogyi-kvt., 1977. – 80 p.; 21 cm. – (Csongrád megyei könyvtári füzetek; 5.)

## A megyei könyvtár feladatai

A következő töprengések a szerző számára egy sorozat részeként fontosak. Keresi a centrumot: a Vörösmarty Mihály-i alapkérdéshez kapcsolódva a teljesítőképes könyvtári szolgáltatás meghatározónak vélt intézményét. Vizsgálatra érdemes objektumok: a nemzeti és országos könyvtárak, a felsőoktatás könyvtárai, a megyei és városi könyvtárak.

Ha nem a szerző a fontos – mint ahogy tényleg nem –, akkor a fordulópont különlegessége (rendszerváltozás, önkormányzati rendszer, kulturális törvény stb.) adhat kellő indokot a kérdésfelvetéshez: világosak-e (legalább) a szakma számára a megyei könyvtár feladatai? (1)

A következő gondolatmenet három tézissel kíván foglalkozni:

1. tézis: a települési vagy közkönyvtárak a hazai könyvtári rendszerben jelentékeny erőt képviselnek, s ezen belül a megyei könyvtárak működése tényleg rendszerképző fontosságú.
2. tézis: a megyei könyvtárak transzformációja a korábbi irányítási-felügyeleti szervekből a sokoldalú szolgáltató központig hosszantartó folyamat.
3. tézis: a megyei (és városi) könyvtárakon múlik a kisebb települések könyvtári ellátásának léte – vagy nemléte.

A tézisekhez rendelhető asszociációs „háló” tartalmazhat hízelgő és pozitív, de provokatíván hitetlenkedő mozzanatokot is. A szerzőnek egyik beállítódás kiváltása sem tényleges szándéka. Óhaja egyszerre jámborabb és falánkabb: sine ira et studio elgondolkodni a megyei könyvtár mibenlétén. Léteéhez fűzve: nélkülözhetetlen felelősségvállalásán. Ha van a szerzőben szubjektív szándék, akkor – jobb bevallani – épp ez: a kirajzolódó tennivalók mielőbbi tudatos vállalására serkenteni kiváló kollégáit szerte e hazában.

Az érdemi mondandó előtt egy szűkítő megjegyzés: e gondolatmenet nem tér ki a legtöbb megyei-városi könyvtárban is hatalmas feladatot jelentő – nevezzük így – felsőoktatás-támogató funkcióra.

### Könyvtárak – megyei könyvtárak

Két újabb könyvtári adattár [az egyaránt 1997-ben kiadott Könyvtári Minerva (2) és a megújult tartalmú, 1996-os adatokat sorjáztató közművelődési könyvtári

statisztika – (3)] lehetővé teszi, hogy a korábbiaknál árnyaltabb képet nyerjünk a hazai könyvtári hálózat intézménytípusairól, azok erőforrásairól.

A még épp megengedhető kerekítéssel elmondhatjuk, hogy ma mintegy 8000-8500 könyvtárunk van, összesen vagy 100 milliós állománnyal, talán 7500 főfoglalkozású dolgozóval, míg az összes könyvtári ráfordítások valahol a 9-10 milliárdos nagyságrendnél járnak (tehát elérik a GDP 1 ezrelékét).

A Minerva 1130 könyvtárról tudósít, ezek összevont állománya 67 millió, főfoglalkozású dolgozók száma pedig csaknem 7000. Ebből a közkönyvtárak állományi és dolgozói aránya: több mint egyharmad (23 milliós állomány), illetve csaknem a fele (3250 munkatárs). A TEKE 1996-ban a 2854 önálló települési könyvtárban (3566 szolgáltatóhelyen) 43 milliós állományt regisztrál, a főfoglalkozású dolgozók száma meghaladja a 3200 főt. Utóbbiból a fővárosi és minden más városi együtt: mintegy 2700 dolgozó (a FSZEK nélkül pedig 2300 fő).

A 19 megyei könyvtár főfoglalkozású dolgozóinak száma hajszál híján ezer fő. Viszonyítsunk: a Minervában szereplő összes felsőoktatási könyvtár dolgozóinak száma az 1200-at valamivel haladja meg. Állítsunk fel egy igen egyszerű sorrendet: a törvényben szereplő 11 országos és a nemzeti könyvtár keretei közt tevékenykedik a legtöbb főfoglalkozású dolgozó, második helyre (a számban igen tekintélyes, de felettébb heterogén) felsőoktatási könyvtártípus kerül, míg a harmadikra a megyei könyvtárak (megyeszékhelyek könyvtárai). Ha viszont az országosak itt képzett csoportjától a nemzetit elveszük, a felsőoktatásiakból pedig csupán az egyetemieket tekintjük, akkor az a képlet áll elő, hogy első-második az országosak és a megyeiek csoportja, s az egyetemiek a harmadikra kerülnek.

A ma könyvtárban dolgozó főfoglalkozású munkatársak mintegy 15%-a a rendkívül homogénnek tekinthető megyei könyvtárakban munkálkodik. A 19 megyeszékhely lakosainak együttes száma eléri az 1,7 milliót – ez valamivel meghaladja az összlakosság 16%-át. A közkönyvtárakon belüli létszámnak pedig csaknem egyharmadát foglalkoztatja a 19 intézmény.

A TEKE 1996-ban 5,2 milliárd forintnyi közkönyvtári kiadásról tudósít. Ennek kerekén 30%-a a megyei intézményeké (1,54 milliárd Ft). Ma a hazai közkönyvtári ráfordítás egy lakosra jutó kvótája 510 Ft, míg a megyei városokban ennél háromnegyeddél több (900 Ft). De tényleg soroljuk fel az összes ilyen arányt: főváros – 430 Ft, összes többi város – 690 Ft, nem megyei városok – 560 Ft, összes község – 320 Ft. (Egy zárójeles megjegyzés: a TEKE nem mindenütt tud feltüntetni kiadási adatokat, például épp mai gondolkodásunkhoz igen hiányoznak a Győr-Moson-Sopron megyei községi ráfordítások, minthogy a megyéről csak városi szintű adatokat találunk).

Az összes hazai könyvtári ráfordításból a megyei típus legalább 15%-kal (az országosaké és a felsőoktatásiaké ennél nyilván még magasabban) részesedik.

E sok adatból egy szikár következtetés: ilyen jelentős erőforrás birtokában fontos és nélkülözhetetlen szolgáltatások várhatók. A megyeszékhelyek könyvtárainak szerepét illusztráljuk még a beiratkozott olvasói számokkal. Győr-Moson-Sopron megyében a megyeszékhely két intézménye (a megyei, illetve városi könyvtár) az egész megye beiratkozott olvasóinak 41%-át tömöríti. Hajdú-Bihar megye esetében ezen arány 40%, míg Csongrádban 43%.

Már elég a számokból: kockáztassuk meg, hogy első tézisünk megállja a helyét.

## Megyei könyvtár – „mit kíván a magyar nemzet”?

Senkit nem szeretnék megrémíteni, de sem az IFLA közművelődési könyvtári irányelveiben [3. kiadás 1986-ban (4)], sem az UNESCO korábbi közművelődési könyvtári kiáltványában (1972) (5) nincs szó megyei könyvtárakról. Van szó közművelődési könyvtári rendszerről, ennek hierarchikusan magasabb funkciót ellátó központjáról vagy központjairól – s innen még meríthetünk lényeges gondolatokat (egyébként a kidolgozó munkabizottság hét tagjából kettő „szocialista” országot képviselt, – nevezzük meg Papp Istvánt, az NDK-st talán feledhetjük, de volt dán tagja is, ahol szintén ismerős a megyei könyvtár típusa).

Az új kulturális törvény (6) viszont, mellyel tíz hónapja élünk együtt, oly fontosnak tartja a megyei könyvtár típusát, hogy külön paragrafust szentel neki. Miután a törvény 55. §-a meghatározta a nyilvános könyvtár alapfeladatait, majd a 65. §-a a települési könyvtárakét, a 66. §-ban megszabja a megyei települési nyilvános könyvtár kiegészítő tennivalóit.

Ezek lényege: dokumentumgyűjtés (kötelezpéldányok), dokumentumellátás, együttműködés szervezése a megyében, a nemzeti és etnikai kisebbségekhez tartozó lakosok könyvtári ellátása (ezt végzi és/vagy szervezi), további szolgáltatásokat nyújt a települési könyvtárakat segítő, statisztikai adatszolgáltatást szervez, iskolán kívüli szak- és továbbképzést végez. Ez hét tennivaló.

Talán vegyük még egyszer sorra. Köteles példányokkal kapcsolatos feladatokat lát el (tisztázandókat), dokumentumellátást végez (tisztázandó módon), szervezi a „területén működő könyvtárak együttműködését” (ez nagyon sokat és néha majdnem semmit se jelenthet), ellát egy speciális használói csoportot (illetve ezt szervezi), a többi könyvtárnak „segítő” szolgáltatásokat nyújt (kiknek–mikor–milyeneket–ingyen???), statisztikát állít össze, könyvtárosi képzést végez (iskolán kívüli modalitással).

Induljunk el harmadszor, kicsit kibontva a fenti tennivalók mögöttes tartalmát. Ez már egyéni értelmezést hordoz, tehát a nyájas olvasó is vigyázzon, nehogy hibás útra csábítsam.

1. A megyei vonatkozású kötelezpéldányokat bizony jó összegyűjteni. Ezt tekintsük elvben könnyen kivitelezhetőnek (a praxis nehézségei most ne zavarják továbbhaladásunkat). Itt most ne menjünk bele a helyismereti tájékoztató-bibliográfiai funkció taglalásába sem, erről a szakma sokszor és érdemben beszélt.
2. A „dokumentumellátással kapcsolatos feladatok” már korántsem látszanak egyértelműnek. Mi fér, mi férjen bele ebbe, mi nélkülözhetetlen? Például mennyire fér bele a könyvtári ellátásból kimaradó települések lakossága számára biztosított szolgáltatás (e jelentős kérdéskörrel harmadik tézisünk kapcsán lesz alkalmunk beszélni). A könyvtárközi kölcsönzés, a dokumentumok leőhelyének nyilvántartása és ennek alapján információszolgáltatás, a könyvtári gyűjteményekből kivont dokumentumok hasznosítása a könyvtári rendszer számára? Mert a törvény függelékében található meghatározás mindhárom tennivalót a dokumentumellátás alá rendeli.

Gondolkodjunk el ezeken. Ha a megyei könyvtár a megye települési könyvtáraiból hiányzó dokumentumokat a könyvtárközi kölcsönzés keretében köteles

az igénylő könyvtár olvasója számára használatra átadni – ez világos beszéd. Rendkívüli mértékben szükség is lehet-lenne rá, hisz például Győr-Moson-Sopron megye megyeszékhelyen kívüli települési könyvtáraiban 1996-ban egy könyvtárra átlagban 120-130 új könyv beszerzése jutott, ha meg külön csak a 158 község könyvtárát veszem, akkor ez az átlag a 90-et sem éri el. De olyan városi könyvtár is található a megyében, ahol egy év alatt még ezer kötetet sem tudtak beszerezni. Már pedig amilyen mértékben szűkül a kisebb könyvtárak gyarapításból gazdagodó utánpótlása, oly mértékben növekszik a rendszer magasabb szintjéről biztosítandó szolgáltatás jelentősége.

Az évente ma Magyarországon megjelenő közel 10 ezer hazai könyvből 3-4 ezer a könyvkereskedelmi forgalomba kerülő. Akár a 10 ezret, akár a 3-4 ezret veszem alapul, egyértelmű, hogy ma a nem megyei könyvtárak képtelenek lépést tartani a könyvkiadás választékával. És ha nem, akkor az érdeklődő állampolgár mégis mit várhat el a település könyvtárától?

A beszerzett dokumentumok lelőhelyének nyilvántartása vajon megyei könyvtári feladat? Jó lenne ezt kimondani, jó lenne megyei közkönyvtári számítógépes rendszerben gondolkodni, mert akkor a megyei könyvtár adatbázisa nyilvántarthatná a beszerzéseket – illetve legalább a városi könyvtárakéit –, s erre alapozva lendületet kaphatna a könyvtárközi kölcsönzés. Ez nem különleges vágy, ha körülnézünk európai könyvtárakban. Például egy jobb angol county library rutin-szerűen végzi ezt a feladatot, ismétlem: a megyében működő public library-k számítógépes katalógusát. Nem lehet kételyük a hollandus országos rendszert ismerőknek sem e tekintetben (ott az országos szintű nyilvántartás dominál). Ma egy-egy hazai megyei könyvtár évente mindössze néhány száz dokumentumot ad át igénylésre a könyvtárközi kölcsönzés keretében (jó értelemben kirívó példa Szombathely a maga kétezret meghaladó teljesítésével). A legtöbb megyei könyvtár saját olvasóinak évente 250-300 ezer könyvet kölcsönöz. A nagyobbak ennél is jóval többet (a szegedi Somogyi Könyvtár 700 ezer fölött, a nyíregyházi megyei 400 ezret, a miskolci megyei közel 500 ezret). Ehhez viszonyítva bizony szerény az 1-2%-os, néha egy-két ezrelékes nagyságrendű könyvtárközi kölcsönzés. A szükséglet bizonyára nagyobb lenne, tehát a megyei könyvtáraknak komolyan el kell gondolkodni a könyvtárközi kölcsönzés jelentős mértékű erősítésének módzatain.

Az állományból kivont egységek újrahaznosításában való közreműködés ehhez viszonyítva lényegesen kevésbé tűnik halaszthatatlanul javítandónak. Most nem is térnék ki erre az említésen túl (bár talán érdemes az említésre, hogy Bajorországban épp most jelent meg idevágó utasítás az állami finanszírozású könyvtárak tennivalóiról). (7)

3. Együttműködés szervezése: ez oly rugalmas pont, amibe minden vagy semmi se fér bele. Talán várható, hogy a kidolgozandó szakmai követelmények feltárják ennek mibenlétét. Előlegezzünk meg néhányat. Gyarapítási együttműködés, különös tekintettel a lapokra, folyóiratokra. Vegyék ezt itt ingyen reklámnak, de mi néhány éve (értem a pécsi egyetemi könyvtárat és a vele együttműködő két tucat intézményt) dél-dunántúli, három megyét felölelő kurrens lelőhely-jegyzéket készítünk kül- és belföldi lapvagyonunkról. Ez is kicsi szembeszegülés a hihetetlenül lesoványodott intézményi választékok okozta ellehetetlenüléssel. Nem kell hozzá sok munka, s nagyon megéri. A feldolgo-

zásban és a rendelkezésre bocsátásban a közös adatbázisok segíthetnek új szintre emelni a szolgáltatást, ahogy erről fentebb szó esett. A restaurálás megyei könyvtár esetében talán nem olyan alapvető, mint egy muzeális gyűjteményt gondozó egyetemi könyvtárnál. De mindenütt vannak megőrzendő – például helyismereti szempontból hosszú távon értékálló – példányok. Nálunk bevált a megyei levéltárral közösen fenntartott restauráló labor. Ajánlom másutt is ennek megfontolását. Nagyon fontos manapság a bármilyen típusú könyvtárral való együttműködés. Aki teheti, ajánlom, olvassa el a holland közművelődési könyvtárak chartáját (7), ott kristálytisztán fogalmaznak ennek szükségességéről. Fontos az együttműködés a társadalom felé történő nyitásban, a „píár”-ban, a könyvtári marketingben is. Erre az elmúlt évek sok jó tapasztalatot hoztak. (Egy zárójeles megjegyzés azért idekíváncozik: nem felejtik el az erre a célra – „könyvtári napok” – pályázó megyei könyvtárak néha a szomszédjukban működő nem települési könyvtárakat?)

4. A nemzeti kisebbségek könyvtári ellátásában fontos kezdeményező szerepet játszanak, játszhatnak a megyei könyvtárak – persze szorosan együttműködve a területileg közvetlenül érintett városi és községi könyvtárakkal. Továbbgondolható azonban, hogy más speciális használói csoportokra kiterjed-e felelősségük? A törvény nem beszél a betegek ellátásáról, a hátrányos helyzetű állampolgárokról, a börtönök lakóiról, a menekülttáborokban élőkéről stb. Talán érdemes e metszetet egyszer külön alaposan megvizsgálni.
5. A települési könyvtárak tevékenységét segíti szolgáltatásaival. Ez is lehet egészen üres pont, de elmehetne addig is, hogy a közvetlen olvasói kiszolgálást megelőző és folytató munkamozzanatokat a nagy (megyei) könyvtár átvállalja a kicsiktől. Tehát elvégzi a gyarapítást, a feldolgozást, selejtezést, statisztikát készít stb. Egy változat már „közművelődési könyvtári rendszer” jelent: az IFLA irányelvei szellemében. Idézem: „A közművelődési könyvtári rendszer szolgáltatások és szolgálati helyek olyan csoportja, amely közös vezetés alatt áll és közös munkatársi gárdával, vezetőséggel, valamint közös tulajdonban lévő könyv- és egyéb dokumentumállománnyal rendelkezik. Egy közművelődési könyvtári rendszer általában egyetlen igazgatási egységet alkot, de két vagy több igazgatási egység is célszerűnek ítélné, hogy együttműködjék egy közös közművelődési könyvtári rendszerben”. Ez elég világos beszéd.

Nagyon fontosnak tűnik a mindenkori fejlesztési törekvések összehangolása, az adódó új lehetőségek maximális hatékonyságú kihasználása. Például lehet egy új helyiséget nagyon gyengén kihasználni, de lehet kiválóan is. Ugyanez vonatkozik a gépekre is. Ha a megyei könyvtár tényleges felelősséget érez a megye minden települési könyvtára iránt – s voltaképp ez az alapvető kérdés! –, akkor segítő szakértelme rendkívül sok kérdésben megnyilvánulhat.

6. Statisztikai adatszolgáltatás szervezése a megye összes nyilvános könyvtára vonatkozásában. Itt inkább kis túlhajtást érzek. Vajon az egyetemi könyvtáraktól is a megyei könyvtáron át kell-e eleget tenni a statisztikai adatszolgáltatás követelményeinek? – Ami viszont nagyon fontos: tényleges teljességre törekedni a települési könyvtárak terén. Senki ne maradjon ki. Minden

adat szerepeljen. Az adatok értelmezhetőek, illetve értelmesek legyenek. Hol vagyunk még ettől.

7. Iskolán kívüli tovább- és szakképzés. Nem túl szerencsés, hogy iskolán kívüli szakképzést enged meg a törvény – ez, gondolom, még ellentmondásban is lehet a köz- és felsőoktatási törvénnyel. A továbbképzés viszont annál fontosabb, hisz legfontosabb erőforrásunk a könyvtári munkatársak tudása és motiváltsága. Ebben a rendszeres továbbképzés nélkülözhetetlen kincsébánya, amit érdemes kiaknázni.

Már szinte elfeledtük, hogy negyven éve a megyei könyvtárak a megye összes könyvtárának – kis túlzással – egyeduralkodói voltak. És mint ilyenek, inkább hatalmat gyakoroltak, mintsem szolgáltattak. E töredékes gondolatok felelőse kisgimnazistaként úgy negyven éve még apró ablakon dugta be a fejét a koronázó város megyei könyvtári kölcsönzőjében, hogy visszaadja a kikölcsönzött Jókait, s néhány újat kérjen. A ma közkönyvtára oly messzi van ettől, mint Makó Jeruzsálemtől. A falakon belül teljes újjászületés. De mi van azon túl?

Erről szóljunk még harmadik tézisünk kapcsán.

### **Kis települések: lesz könyvtár vagy könyvtári ellátás?**

A 300 települést számláló Baranya megye legújabb közkönyvtári statisztikájából idézünk: 56 községben egyáltalán nincs könyvtár, 76 könyvtár valamilyen okból szüneteltette működését 1997-ben. 217 községben 82.255 lakos – a megye lakosainak egyötöde – kezébe „nem került tavaly új könyv a lakóhelyén” (értsd: a lakóhelyi könyvtárban), írja Bauer Nóra a Könyvtári Levelező/lap szeptemberi számában.

Hasonló gondokat fogalmaznak meg a dunántúli közkönyvtári szolgáltatások elemzését végző felelős szakemberek a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros című folyóirat tavalyi különszámában.

Hollandiában „minden olyan település, ahol a lakosság száma meghaladja a 30 ezer főt, teljesen önálló könyvtárral rendelkezik”. A több mint 15 milliós országban 605 helyi könyvtár tevékenykedik, ezeknek együttesen még 546 fiókjuk van. Viszont mind a 11 megyének van egy-egy ellátó központja, amelynek – na meg az állami támogatásnak – köszönhetően további kétezer helyen lehet még kölcsönözni az országban. Röviden: a nagyobb települések önellátóak, saját könyvtáruk van, a kisebbek a megyei mozgó rendszer révén jutnak könyvtári ellátáshoz.

Jelenlegi törvényünk elkészítése majd két kormányciklust fogott át, hisz a feladat már a rendszerváltó Antall-kormány programjába is bekerült. Közismert, hogy új lendületet e munkálat 1996 őszétől kapott, majd 1997 januárjában a 3K-ban megjelent a törvény koncepciója. Ebből idézünk egy célkitűzést: a megyei könyvtár feladata „az országos könyvtári és információs rendszer megyei alrendszerének központjaként gyűjteményével, technikai felszerelésével, szakembereivel területi közszolgáltatás biztosítása, együttműködés a hazai könyvtári ellátás rendszerré alakításában és rendszerként üzemeltetésében” (kiemelés az eredeti szövegben).

Még egy idézet, ráadásul az előbbinél jóval egyértelműbb. Ez az elfogadott törvény indoklásából származik.

„A 66. §-hoz

A megyei könyvtár az országos könyvtári rendszer alközpontjaként biztosítja minden olyan település lakója számára az általános nyilvános könyvtári ellátást, ahol az önkormányzat nem képes önállóan vagy társulásban könyvtárat fenntartani.” (3K 1997. 9. sz.)

E kérdés nem minden megyében egyformán akut. Gondolom, a 60 önkormányzatot számláló Csongrád megyében más a súlya, mint számos dunántúli térségben.

Ismertek az ellátó rendszerek létrehozását célzó erőfeszítések. A 3K tavaly februári száma tudósított a Nemzeti Kulturális Alap könyvtári szakkollégiumának döntéséről, melynek köszönhetően 62 ilyen célzatú pályázat összesen 69 millió forintot kapott (köztük például 2-2 milliót a győri, a kaposvári megyei könyvtár, a siklói városi könyvtár, míg a szolnoki megyei könyvtár pályázata 2,5 milliót ért). Rendkívül fontos e vállalkozásokról, eredményeikről két év múltán értesülni. (Szerző itt bevallja: jelen szereplése napján értesült arról, hogy pár hete Kaposvárott egész konferenciát szenteltek e fontos témának.)

Talán célszerű lenne országosan és nyilvánosan modelleket kidolgozni, ennek költségeit megtervezni, s – mondjuk – egy három éves projekt révén mindenütt működőképes ellátást szervezni.

Az ellátórendszer több olvasói funkcióra tervezendő:

- a) válogatás újabb kiadványok közül,
- b) a szerző vagy cím (stb.) szerint valahonnan már ismert művek megrendelési lehetősége,
- c) téma szerinti keresés – majd ellátás – lehetősége,
- d) a könyveken kívül a szükséges cikkek másolatának megrendelési lehetősége.

Evégett:

1. minden városi könyvtár mielőbb számítógépesítse saját kurrens feldolgozását (azután lehetőleg 10-15 éves visszamenőleges gépi katalógust is teremtsen);
2. minden községi ellátó pont (fiókkönyvtár, iskolai könyvtár stb.) rendelkezzen kapcsolattal a számítógépes hálózathoz;
3. minden kistélepülésen heti egy-három alkalommal legyen mód könyvtárat látogatni (ez lehet stacionárius vagy mozgó típusú).

Nem tudni, mit hoz a jövő. E közhely érvényes a közigazgatási struktúrára is. Sokat hallani ugyanis újabban arról, hogy az Európai Unióban 1-1,5 milliós lélekszámú régiók a meghatározó struktúrák. Egy ilyen jövőkép alapjaiban mozgathatja meg a mai 19 megyés közigazgatást (lám, a 15 milliós Hollandiában is 11 „megye” működik). 5-6 régió kijelölése esetén nyilván öt-hat régióközpont (további) kiemelkedése lehet a következmény. Ezért a mai helyzetben, a következő évekre inkább az tűnik reális perspektívának, hogy a megyei könyvtárak a kistérségek központjaként számításba jövő városok könyvtáraival együttesen törekednek az aprófalvas vidékek könyvtári ellátásának megoldására.

E gondolatmenetünk összegzése nem mondhat mást, mint a mielőbbi átfogó modernizálás (számítógépes hálózatba foglalás) összekötését a legszélesebb fe-

lelősségvállalással a nagyobbak részéről a kisebbek iránt. Nem engedhető meg, hogy egyes megyékben akár egynegyednyi lakosság, másutt talán „csupán” egyhatodnyi, egytizednyi kiessen a jelen, a jövő közkönyvtári ellátásából.

Ezt sok kollégánk, sok közkönyvtári vezető tudja, s keresi is a megoldást. Fenti gondolataim azt célozták, hogy törekvéseik, erőfeszítéseik határozott folytatására biztassam őket. Egyben az országos könyvtárpolitika tevékenységi körében is halaszthatatlan feladatnak minősüljön e tennivaló. Például a Könyvtári Intézet megtervezhetné a modelleket, azok anyagi-számítógépi-szervezeti feltételrendszerét.

Sonnevend Péter

## JEGYZETEK

- 1) *Fenti gondolatmenet nem születhetett volna meg olyan kiváló írások inspirációi nélkül, mint Pallósiné Toldi Mártáé (Mi lesz veled „megyei könyvtár”, Könyvtáros 1991. 3. sz.) és Tóth Gyuláé (A megyei könyvtári hálózat problémátörténete, Könyvtári Figyelő 1992. 4. sz.). Köszönet a szerzőknek.*
- 2) Könyvtári Minerva. Bp. OSZK KMK 1997.
- 3) TEKE 1996., Bp. OSZK KMK, 1997.
- 4) Az IFLA irányelvei közművelődési könyvtárak számára. Ford. Orbán Éva. Bp. MKE, OSZK KMK, FSZEK, 1987. 5–66. p.
- 5) Uo. 67–71. p.
- 6) 1997. évi CXL. törvény a kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről. In: Magyar Közlöny 1997. 112. sz. 8369–8393. p.
- 7) Richtlinien für die Aussonderung, Arcivierung sowie Bestandserhaltung von Bibliotheksgut in den Bayerischen Staatlichen Bibliotheken. In: Bibliotheksforum Bayern Jg. 26. 1998. H. 2. S. 194–199.
- 8) Bauer Nóra: Baranya megyei közkönyvtári statisztika 1997-ben. In: Könyvtári Levelező/lap 1998. 9. sz.

## Kitüntetés

Az 1956-os forradalom évfordulója alkalmából *Göncz Árpád*, a Magyar Köztársaság elnöke, a miniszterelnök előterjesztésére, eredményes kutatási és vezetői tevékenysége elismeréseként a **Magyar Köztársasági Érdemrend Tisztikeresztje (Polgári tagozata)** kitüntetést adományozta **dr. Herman Ákosnak**, az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár főigazgatójának. A kitüntetéshez melegen gratulálunk.